

Declarasion univarsałe de i deriti umani

Preànbolo

Considarà che el reconosimento de ła dinjità inerente a tuti i membri de ła fameja umana e de i só deriti, companji e inaŋienàbili, el costituise el fondamento de ła łaibertà, de ła justisia e de ła paze inte'l mondo;

Considarà che el desconosimento e el despreso de i deriti umani i ga portà a ati de barbarità che i ofende ła cosienza de l'umanità, e che el rivar de un mondo ndove che i èsari umani i gode de ła łaibertà de paroła e de credo e de ła łaibertà da ła paura e da'l bezonjo el ze stà proclamà cofà ła pì alta aspirasion de l'omo;

Considarà ch'A ze indispensàbile che i deriti umani i sie protezesti da norme zurideghe, se A se vołe evitar che l'omo el sie costreto a recòrar, cofà ùltima istansa, a ła rebeŋion contro de ła tiranìa e l'opresion;

Considarà ch'A ze indispensàbile promóvar el dezvilupo de raporti da amighi intrà Nasion;

Considarà che i pòpoŋi de ła Nasion Unie i ga reafirmà inte ła Carta ła só fede inte i deriti umani fundamentaŋi, inte ła dinjità e inte'l vaŋor de ła parsona umana, inte l'eguajansa de i deriti de l'omo e de ła dona, e i ga desizo de promóvar el progresso sosiaŋe e un mejo tenor de vita in na pì granda łaibertà;

Considarà che i Stati membri i se ga inpenjà a perseguir, in cooarasion co ła Nasion Unie, el respeto e l'osarvansa univarsałe de i deriti umani e de ła łaibertà fundamentaŋe;

Considarà che na consesion comun de 'sti deriti e de 'ste łaibertà ła ze de ła màsima inportansa par ła piena reaŋizasion de 'sti inpenji;

L'asemblèa zenaraŋe

ła proclama

'sta declarasion cofà ideaŋe comun par tuti i pòpoŋi e ła nasion, a'l fin che onji parsona e onji partision de ła sosietà ła gapie da mirar, tenjendo 'sta Declarasion senpre inamente, a promóvar co l'insenjamento e l'educasion a'l respeto de 'sti deriti e de 'ste łaibertà e traverso de mezure progresive, nasionaŋe e intarnasionaŋe, par seguràrghe reconosimento e osarvansa efetive, tanto par i pòpoŋi de i Stati Membri par primi, che par i pòpoŋi che i ze soto só jurizdision.

Artigoŋo 1

Tuti i èsari umani i nase łaibari e companji par dinjità e deriti. I ze dotà de rajon e de cosienza e i ga da conportarse intrà de łaori co spìrito de fradetì.

Artigoŋo 2

A onjun A ghe speta tuti i deriti e tute ła łaibertà prezentà inte 'sta Declarasion, senza nesuna distinsion, cofà de rasa, de coŋor, de seso, de łangua, de reŋion, de opinion poŋtega o de altra sorte, de orizene nasionaŋe o sosiaŋe, de richesa, de nàsita o de altra condision.

Oltratuto, nesuna distinsion ła sarà fata drio el status poŋtego, zuridego o intarnasionaŋe de'l paeze o de'l teritorio da ndo' che na parsona ła vien, che'l sia indipendente, o soto aministrasion deŋegà, o mìa autònomo, o sojeto a łaimitasion de sovranità, cuaŋa che ła sipie.

Artigoŋo 3

Onjun el ga el derito a ła vita, a ła łaibertà e a ła seguritą de ła só parsona.

Artigoŋo 4

Nesun el podarà èsar tenjù da sciavo o da servo; ła sciavitù e el marcà de sciavi i sarà proibii in tute ła maniere.

Artigoŋo 5

Nesun el podarà èsar meso soto tortura o a tratamenti o punision crudeŋe, dezumane o dezgradante.

Artigoŋo 6

Onjun el ga el derito, dapartuto, a'l reconosimento de ła só parsonaŋità zuridega.

Artigoŋo 7

Tuti cuanti i ze companji davanti a ła łaeze e i ga el derito, senza nesuna discriminasion, a ła stesa protesion da parte de ła łaeze. Tuti cuanti i ga derito a na stesa protesion contro de onji discriminasion che ła ghe vaga contro a 'sta Declarasion, e cusì anca par onji istigasion a 'sta dita discriminasion.

Artigoŋo 8

Onjun el ga el derito a na efetiva posibilitą de recorso a tribunaaŋi conpetenti, contro de ati che no i respetaa i só deriti fundamentaŋi reconosù da ła costitusion o da ła łaeze.

Artigoŋo 9

Nesun el podarà èsar arestà, inprezonà o eziŋià par arbitrio.

Artigoŋo 10

Onjun el ga el derito, in condision companja par tuti, a na udiensa justa e pùblega davanti de un tribunaŋe indipendente e inparsiaŋe, par ła detarminasion de i só deriti, de i só doveri e anca de onji acuzasion criminale contro de ła.

Artigoŋo 11

Onji parsona acuzà de un crimene ła ze considarà inosente fin che ła só colpa ła sia stà provà par via łaegaŋe inte un proseso pùblego ndo' che ła gapia vùo tute ła garansie che ła ghe voŋe par ła só defension.

Nesun el sarà condanà par un conportamento de comision o de omision che, inte'l momento de'l fato, no'l fuse considarà crimene drio el derito interno o drio el derito intarnasionaŋe. Isteso, nesuna pena ła podarà èsar sentensia che ła sipie suparior a cueŋa che ła jera prevista inte'l momento de ła comision de'l crimene.

Artigoŋo 12

Nesun el gavarà da subir intarfarense arbitrarie inte ła só vita privà, inte ła só fameja, inte ła só caza, inte ła só corespondensa, e njanca da védare ofendesti el só onor e ła só reputasion. Onjun el ga el derito de èsar tuteŋà da ła łaeze contro de 'ste intarfarense o ofeze.

Artigoŋo 13

Onjun el ga el derito a ła łaibertà de móvarse e de abitar rento i confini de onji Stato.

Onjun el ga el derito de ndar via da onji paeze, fuse anca el suo, come anca de retornar a'l só paeze.

Artigo 14

Onjun el ga el derito de sercar e de gòdar, rento de altri paezi, de aziò da łe parsecusion.

’Sto derito no’l podarà èsar invocà cuando che ła parsona ła sia par vero resercà par crìmeni mìa połìteghi o par asion contro i fini e i prinsipi de łe Nasion Unie.

Artigo 15

Onjun el ga derito a na nasionałità.

A nesun A podarà èsarghe cavà par arbitrio ła só nasionałità e njanca el derito de muarla.

Artigo 16

Òmani e fémane òtemi i ga el derito de maridarse e de fondar na fameja, senza łimitasion de rasa, nasionałità o rełijon. I ga deriti companji revardo a’l matrimonio, durando el matrimonio e inte l’ato de ła só desołusion.

El matrimonio el podarà èsar fato soło che co’l łìbaro e pien consentir de i spozi promesi.

Ła fameja ła ze el nucleo naturałe e fundamentałe de ła sosietà e ła ga el derito a èsar protejesta da ła sosietà e da’l Stato.

Artigo 17

Onjun el ga el derito de aver na propietà sua parsonałe o in comun co altri.

Nesun el podarà èsar deprivà de ła só propietà par arbitrio.

Artigo 18

Onjun el ga el derito a ła łìbartà de pensier, de cosiensia e de rełijon; ’sto derito el ciapa rento anca ła łìbartà de muar rełijon o credensa, e ła łìbartà de manifestar, izoładamente o in comun, in pùblego e in privà, ła propia rełijon o ła propia credensa inte l’insenjar, inte’l prategar, inte’l culto e inte l’osarvansa de i riti.

Artigo 19

Onjun el ga el derito a ła łìbartà de opinion e de espresion, ciapà rento anca el derito de no èsar mołestà par ła só opinion, e cueło de sercar, otènjär e devulgar informasion e idèe co onji mezo e senza revardo par i confini.

Artigo 20

Onjun el ga el derito a ła łìbartà de reunion e de asosiasion pasifega.

Nesun el pol èsar costrenzesto a far parte de na asosiasion.

Artigo 21

Onjun el ga el derito de partesipar a’l governo de’l só paeze, sia par direto che par traverso de raprezentanti łìbaramente sielti.

Onjun el ga el derito de intrar a l’impiego pùblego de’l só paeze in condision companje par tuti.

Ła vołontà popołär ła ze el fundamento de l’autorità de’l governo; ’sta vołontà ła ga da ndar estarnà par traverso de etesion pariòdeghe e vere, fate co’l voto univarsałe, companjo e segreto, o drio na prosedura de tenor guatìvo de łìbara votasion.

Artigo 22

Onjun, sendo membro de ła sosietà, el ga el derito a ła segurità sosiałe, e anca a ła reałizasion par traverso de’l sforzo nasionale e de ła cooarasion internasionałe e in łigo co l’organizasion e łe resorse de onji Stato, de i deriti econòmeghi, sosiałi e culturałi indispensàbiłi par ła só dinjità e a’l dezvilupo łìbaro de ła só parsonałità.

Artigo 23

Onjun el ga derito al łavoro, a ła łìbara sielta de’l posto de impiego, a condision de łavoro juste e asetàbiłe e a ła protesion contra ła dezocupasion.

Onjun el ga, senza discriminasion, el derito a na retribuision companja par el medèzemo łaozo.

Onjun che’l łaozo el ga derito a na remunerasion justa e co sodisfasion che ła ghe segure a łu medèzemo e a ła só fameja de poder vivar co dinjità umana e integrà, se oco, da altri mezi de protesion sosiałe.

Onjun el ga derito de fondar sindacati e de farghe adezion par ła defension de i só intaresi.

Artigo 24

Onjun el ga el derito de sponsar e de straviarse, ciapà rento donca anca na łimitasion rasionałe de łe ore de łaozo e ferie pariòdeghe pagàe.

Artigo 25

Onjun el ga el derito a un tenor de vita che’l baste a garantir ła sałute e el ben èsar suo e de ła só fameja, co ocio partegołär par ła nutrision, el vestir, ła caza, e łe cure mèdeghe e i servisi sosiałi che i oco; e el ga el derito a ła segurità in cazo de dezocupasion, małatia, invałidità, vedovansa, ansianità o par onji altro cazo de pèrdita de i mezi de susistensa par sircostanse independenti da ła só vołontà.

Ła maternità e ła infansia łe ga el derito a cure e asistense spesiałe. Tuti i putełi, nasesti inte’l matrimonio o fora, i ga da gòdar de ła stesa protesion sosiałe.

Artigo 26

Onjun el ga el derito a l’istrusion. L’istrusion ła ga da èsar gratis almanco par cueło che’l revarda łe clase etementar e fundamentałe. L’istrusion etementar ła ga da èsar de òbligo. L’istrusion tècnega e profesionałe ła ga da èsarghe mesa a ła despozision de tuti e l’istrusion supariör ła ga da èsar guatìva e a ła portada de tuti drio el mèrito.

L’istrusion ła ga da èsar inderisà a’l dezvetupo pien de ła parsonałità umana e a’l renforso de’l respeto de i deriti umani e de łe łìbartà fundamentałe. Ła ga da promóvar ła comprension, ła tołaransa, ła amighità intrà de tute łe Nasion, i grupi rasiałi e rełijozi, e ła ga da jovarghe a l’òpara de łe Nasion Unie par el mantenjimento de ła paze.

I zenidori i ga el derito de priorità inte ła sielta de’l tipo de istrusion da darghe a i só fiołi.

Artigo 27

Onjun el ga el derito de ciapar parte łìbaramente a ła vita culturałe de ła comunità, de gòdar de łe arte e de partesipar a’l progresso sientifego e a i só benefisi.

Onjun el ga derito a ła protesion de i intaresi morali e matariałi che i vien da onji produzion sientifega, łetaria e artìstega che’l gapia reałizà.

Artigoło 28

Onjun el ga el derito a un órdene sosiałe e intarnasionałe ndo' che i deriti e łe łibartà presentài inte 'sta Declarasion i pose èsar realizài in pien.

Artigoło 29

Onjun el ga serti òblighi verso de ła comunità, che ła soło ła só parsonałità ła cata posibiłe el só dezvoltupo łibaro e pien.

Inte l'ezersitar de i só deriti e de łe só łibartà, onjun el pol catarse de fronte soło che chełe łimitasion che łe ze stabiłie da ła łeze par segurar el reconosimento e el respeto de i deriti e de łe łibartà de i altri e par sodisfar łe nesesità juste de ła morate, de l'órdene pùblego e de'l ben èsar zenarate inte na società democràtega.

'Sti deriti e 'ste łibartà no i pol, inte nesuna maniera, èsar ezersitài in contrasto co i fini e i prensipi de łe Nasion Unie.

Artigoło 30

Njente rento de 'sta Declarasion el pol èsar intarpretà inte'l senso de comportar un derito de un Stato, grupo o parsona ch'A se voje, de ezersitar na atività o de conspir un ato mirà a ła destrusion de calchedun de i deriti e de łe łibartà cusì declarài.